

Biostatistika

Základní popisné statistiky
Představení programu Statistica
Import a základní popis dat ve Statistice

I. Základy popisné statistiky

Typy proměnných

Kvalitativní (kategoriální) proměnná

- lze ji řadit do kategorií, ale nelze ji kvantifikovat

Příklad: ??

Kvantitativní (numerická) proměnná

- můžeme ji přiřadit číselnou hodnotu

Příklad: ??

Typy proměnných

Kvalitativní (kategoriální) proměnná

- Ize ji řadit do kategorií, ale nelze ji kvantifikovat
- Příklady: *pohlaví, HIV status, barva vlasů ...*

Kvantitativní (numerická) proměnná

- můžeme ji přiřadit číselnou hodnotu
- Příklady: *výška, váha, teplota, počet hospitalizací ...*

Kvalitativní znaky

- **Binární znaky**: dvě kategorie, obvykle se kódují pomocí číslic 1 (přítomnost sledovaného znaku) a 0 (nepřítomnost sledovaného znaku).
Příklad: ??
- **Nominální znaky**: několik kategorií (A, B, C), které nelze uspořádat.
Příklad: ??
- **Ordinální znaky**: několik kategorií, které lze vzájemně seřadit, tedy můžeme se ptát, která je větší/menší ($1 < 2 < 3$).
Příklad: ??

Kvalitativní znaky

- **Binární znaky**: dvě kategorie, obvykle se kódují pomocí číslic 1 (přítomnost sledovaného znaku) a 0 (nepřítomnost sledovaného znaku).
*Příklady: Diabetes (1-ano, 0-ne),
Pohlaví (1-muž, 0-žena).*
- **Nominální znaky**: několik kategorií (A, B, C), které nelze uspořádat.
Příklad: krevní skupiny (A/B/AB/O).
- **Ordinální znaky**: několik kategorií, které lze vzájemně seřadit, tedy můžeme se ptát, která je větší/menší ($1 < 2 < 3$).
*Příklady: stupeň bolesti (mírná/střední/velká),
stadium maligního onemocnění (I/II/III/IV).*

Kvantitativní znaky

- **Intervalové znaky:** interpretace rozdílu dvou hodnot (stejný interval mezi jednou a druhou dvojicí hodnot vyjadřuje i stejný rozdíl v intenzitě zkoumané vlastnosti). Společný znak intervalových znaků: nula byla stanovena uměle, tedy pouhou konvencí. *Příklad: teplota měřená ve stupních Celsia, letopočet.*

Den	Teplota	Rozdíl ¹	Podíl ¹
1.	2 °C	-	-
2.	4 °C	+2	2x
3.	6 °C	+2	1.5x

¹ Srovnání s měřením z předchozího dne

← 1.5krát vyšší teplota ve srovnání s 2. dnem, přičemž došlo ke stejnému nárůstu teploty jako při srovnání 2. a 1. dne

- **Poměrové znaky:** kromě rozdílu interpretujeme i podíl dvou hodnot.

Příklady: výška v cm, váha v kg, ...

Popisné statistiky

Charakteristiky polohy (míry střední hodnoty, míry centrální tendence)

- Udávají, kolem jaké hodnoty se data centrují, resp. které hodnoty jsou nejčastější, popis „těžiště“ – míry polohy
- **Aritmetický průměr, medián, modus, geometrický průměr**

Charakteristiky variability (proměnlivosti)

- Zachycují rozptýlení hodnot v souboru (proměnlivost dat)
- **Variační rozpětí, rozptyl, směrodatná odchylka, variační koeficient, střední chyba průměru**

Charakteristiky polohy

Charakteristiky polohy u nominálních znaků

- **Modus**: nejčastěji se vyskytující hodnota proměnné v souboru.

Charakteristiky polohy u ordinálních a kvantitativních znaků

- **α -kvantil**: je-li $\alpha \in (0,1)$, pak α -kvantil x_α je číslo, které rozděluje uspořádaný datový soubor na dolní úsek, obsahující aspoň podíl α všech dat a na horní úsek obsahující aspoň podíl $1-\alpha$ všech dat.
- $x_{0,50}$ - **medián**, $x_{0,25}$ - **dolní kvartil**, $x_{0,75}$ - **horní kvartil**, $x_{0,1}$... $x_{0,9}$ - **decily**
- **Medián**: hodnota, jež dělí řadu podle velikosti seřazených výsledků na dvě stejně početné poloviny.

Charakteristiky polohy

Charakteristiky polohy u intervalových a poměrových znaků

- **Aritmetický průměr:** je definován jako součet všech naměřených údajů vydělený jejich počtem,

$$E(x) = \bar{x} = \sum_{i=1}^n x_i / n \quad \text{kde } x_i \text{ jsou jednotlivé hodnoty a } n \text{ jejich počet}$$

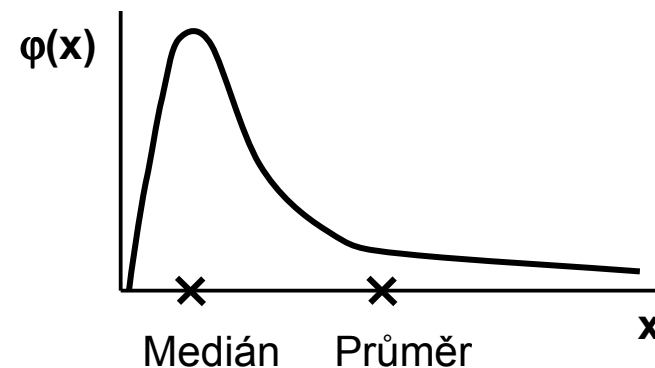
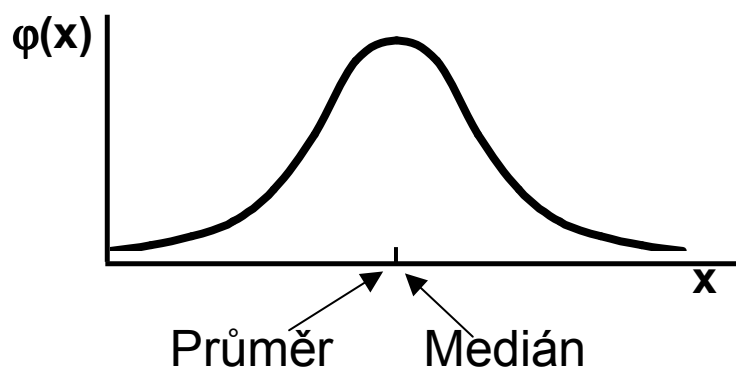
- **Geometrický průměr:** n kladných hodnot x_i , $\sqrt[n]{x_1 * \dots * x_n}$, má smysl všude, kde má nějaký informační smysl součin hodnot proměnné. Z praktického hlediska platí, že logaritmus geometrického průměru je roven aritmetickému průměru logaritmovaných hodnot souboru.

Průměr vs medián

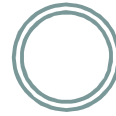

PAMATUJ:

- Průměr je silně ovlivněn extrémními hodnotami (tzv. odlehlá pozorování), medián není ovlivněn vybočujícími pozorováními
- Průměr je vhodný ukazatel středu u normálního/symetrického rozložení, medián je vhodnou charakteristikou středu souboru i v případě veličin s neznámým rozdělením
- V případě symetrického rozložení jsou jejich hodnoty v podstatě shodné, v případě asymetrického rozložení však nikoliv!

Charakteristiky variability

Charakteristiky variability u ordinálních znaků

- **Kvartilové rozpětí (odchylka)**: $q = x_{0,75} - x_{0,25}$

Charakteristiky variability u intervalových a poměrových znaků

- **Rozptyl (variance)** je ukazatelem šířky rozložení získaný na základě odchylky jednotlivých hodnot od průměru

$$s^2 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n - 1}$$

Jeho vypovídací schopnost nejvyšší v případě symetrického/normálního rozložení

- **Směrodatná odchylka** je druhá odmocnina z rozptylu
- **Koeficient variance** - podíl SD ku průměru, u poměrových znaků, umožňuje porovnat variabilitu několika znaků (vyjadřuje se v %)

Další parametry rozložení

- **Počet hodnot** – důležitý ukazatel, znamená jak moc lze na data spoléhat
- **Suma hodnot**
- **Minimum, maximum**
- **Variační rozpětí (rozsah)** – rozdíl mezi největší a nejmenší hodnotou řady
- **Střední chyba průměru (SE)** – měří rozptýlenost vypočítaného aritmetického průměru v různých výběrových souborech vybraných z jednoho základního souboru

Ukázka popisu a vizualizace kvalitativních dat

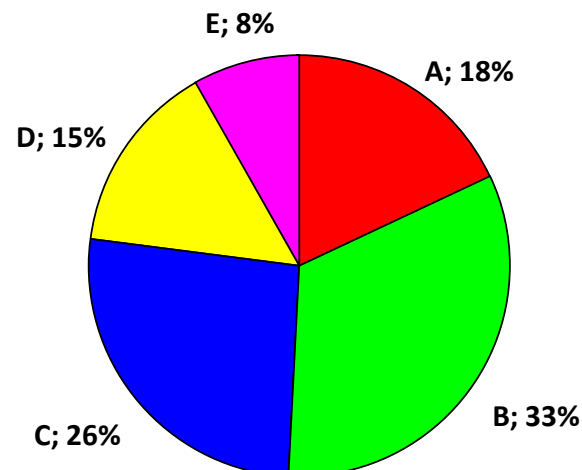
- **Popis kvalitativních dat:** frekvence jednotlivých kategorií
- **Vizualizace kvalitativních dat:** nejčastěji koláčový nebo sloupcový graf

Příklad: Znamka z biostatistiky (podzim 2014)

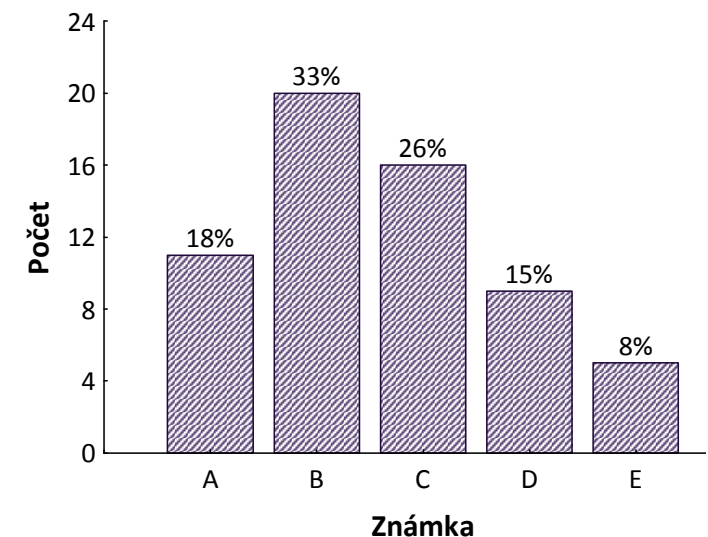
Frekvenční tabulka

Znamka	n	%
A	11	18,0
B	20	32,8
C	16	26,2
D	9	14,8
E	5	8,2
F	0	0,0
Celkem	61	100,0

Koláčový graf

Sloupcový graf

Ukázka popisu kvantitativních dat

- **Popis kvantitativních dat:** charakteristika středu (průměr, medián aj.), charakteristika variability (rozptyl, rozsah hodnot, interkvartilové rozpětí aj.)

Příklad: Popis výšky (cm) pacientů

Popisné statistiky

Charakteristika	
N	61
Průměr (cm)	161,0
Medián (cm)	161,5
Sm. odchylka (cm)	4,7
Rozptyl (cm ²)	22,2
min-max (cm)	144 – 169
dolní-horní kvartil (cm)	158 - 164

Průměr a medián se téměř shodují. Co nám to říká?

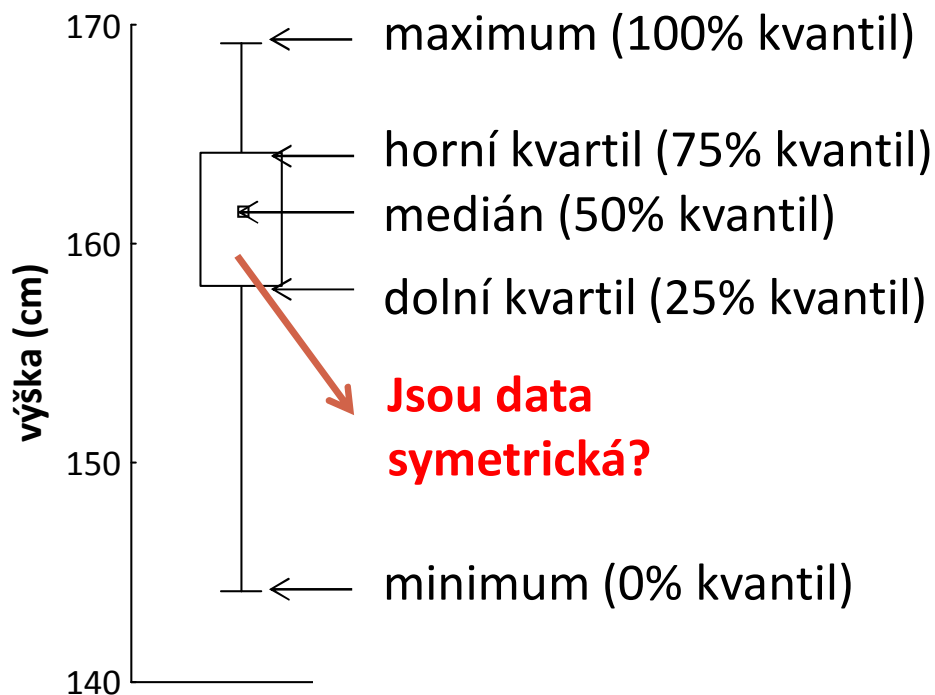
Ukázka vizualizace kvantitativních dat

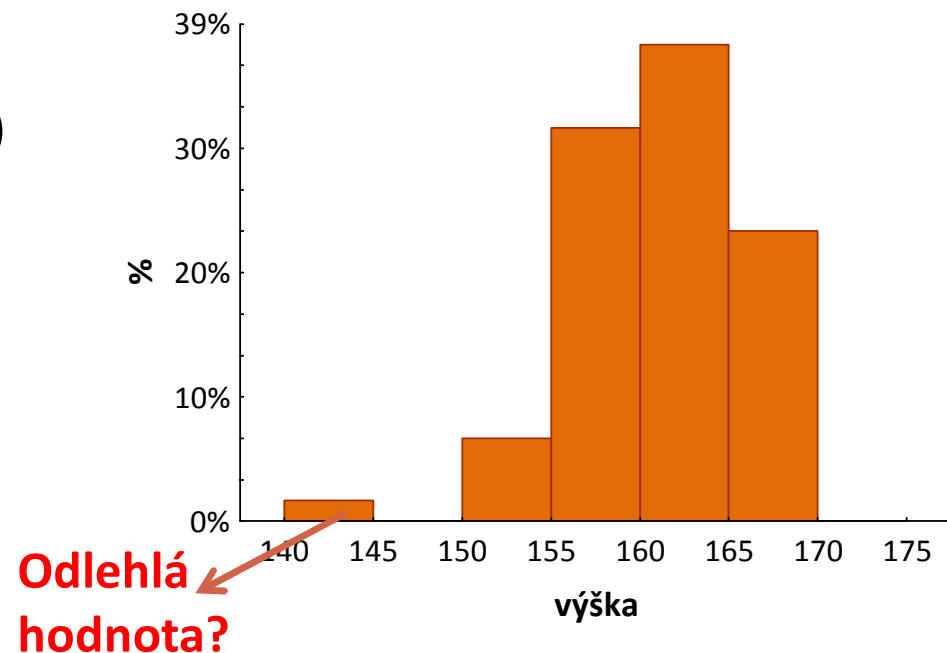
- **Vizualizace kvantitativních dat:** nejčastěji pomocí krabicového grafu nebo histogramu

Příklad: Popis výšky (cm) pacientů

Krabicový graf

Histogram

II. Cvičení v programu Statistica

**Základní popisné statistiky
v programu Statistica**

Datový soubor pacienti.sta

Datový soubor studenti.sta

Program Statistica

Jak získat program Statistica:

<https://inet.muni.cz>

Login a heslo: UČO a primární heslo jako do IS-u.

V nabídce kliknout: **Provozní služby – Software – Nabídka softwaru**

Nalézt: **Statistica 13** – kliknout **Získat**

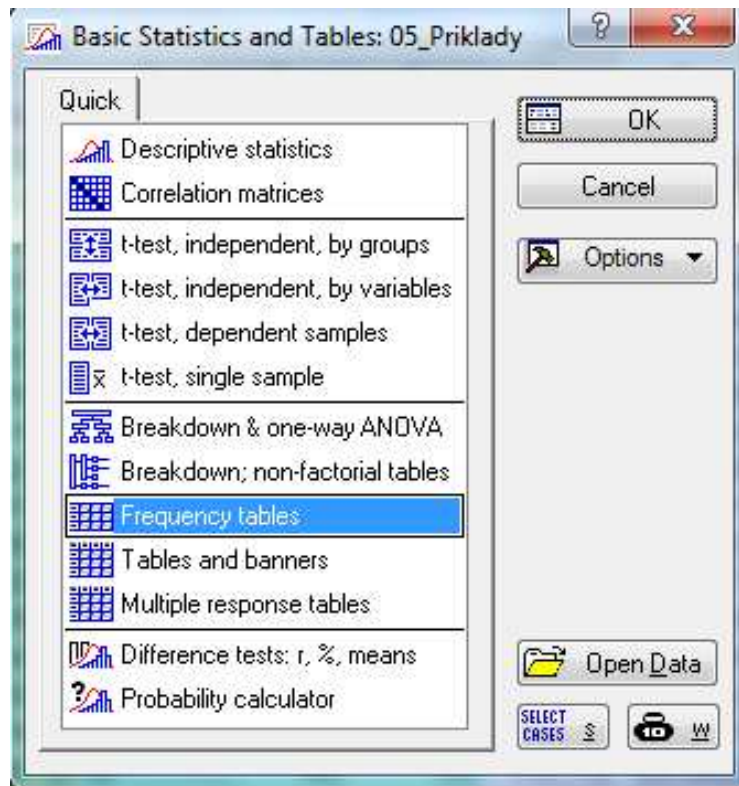
Postupovat dle návodu

Základy popisné statistiky: soubor pacienti.sta

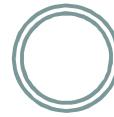
Načtěte soubor **pacienti.sta**, který obsahuje údaje o 61 pacientech.

- Nejprve budeme pracovat s kategoriální proměnnou.
- Pro proměnnou pohlaví zjistěte: absolutní, relativní četnost, dále absolutní a relativní kumulativní četnost

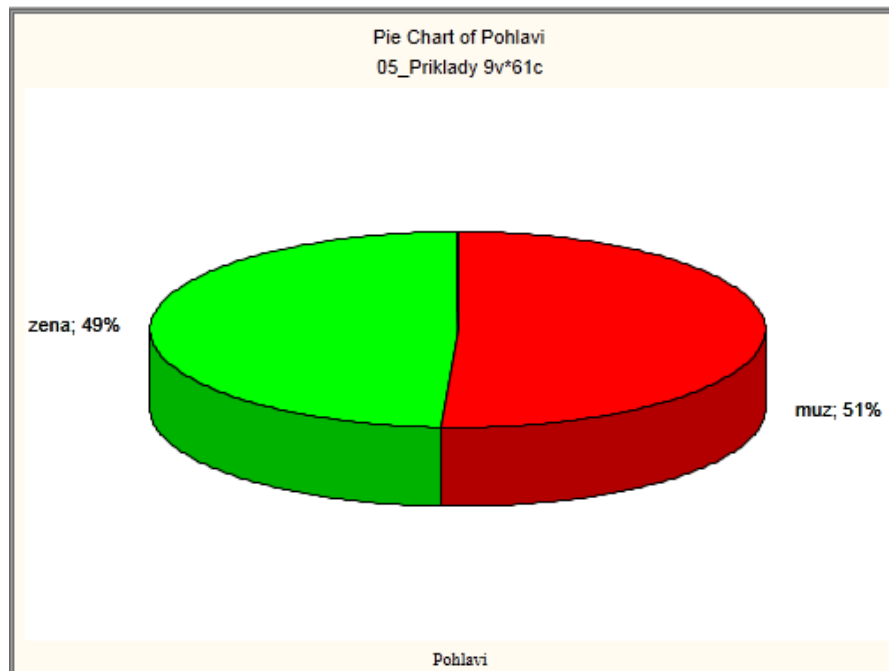

Category	Count	Cumulative Count	Percent	Cumulative Percent
muz	31	31	50,81967	50,8197
zena	30	61	49,18033	100,0000
Missing	0	61	0,00000	100,0000

Základy popisné statistiky: soubor pacientů

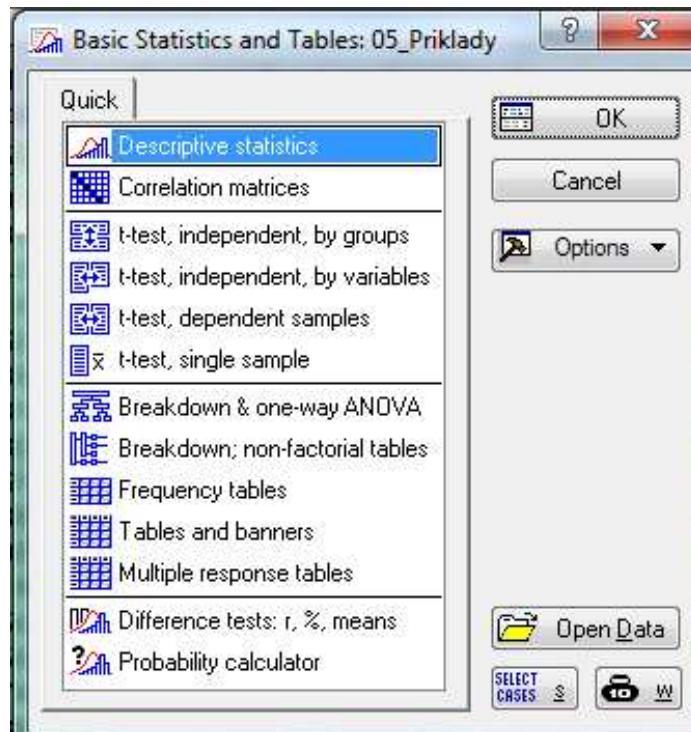

- Pomocí výsečového grafu (koláčového grafu) znázorněte proměnnou Pohlaví, doplňte procenta (relativní četnost).

Základy popisné statistiky: soubor pacienti.sta

- *Nyní budeme pracovat se spojitou proměnnou.*
- *Pro proměnnou váha zjistěte: průměr, medián, minimum a maximum*

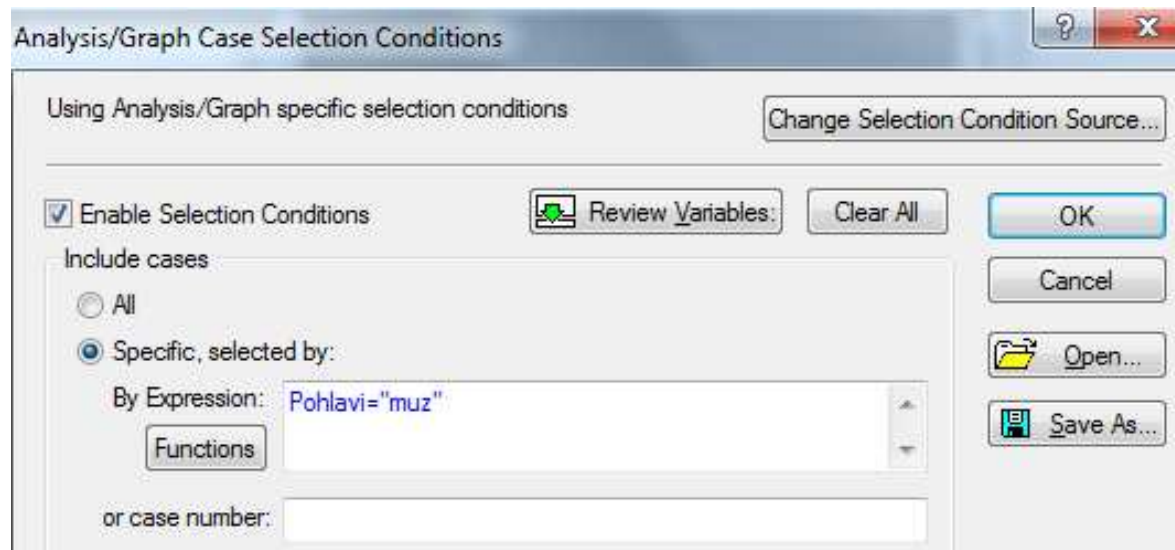

Descriptive Statistics (05_Priklady)						
Variable	Valid N	Mean	Median	Minimum	Maximum	Std.Dev.
váha	61	65,63968	66,49219	49,80155	79,20183	4,988461

Základy popisné statistiky: soubor pacienti.sta

- Pokud bychom chtěli zjistit průměrnou váhu pouze u mužů, klikneme na tlačítko `select cases` a zvolíme `Pohlaví="muz"` (nezapomínejte na uvozovky)***

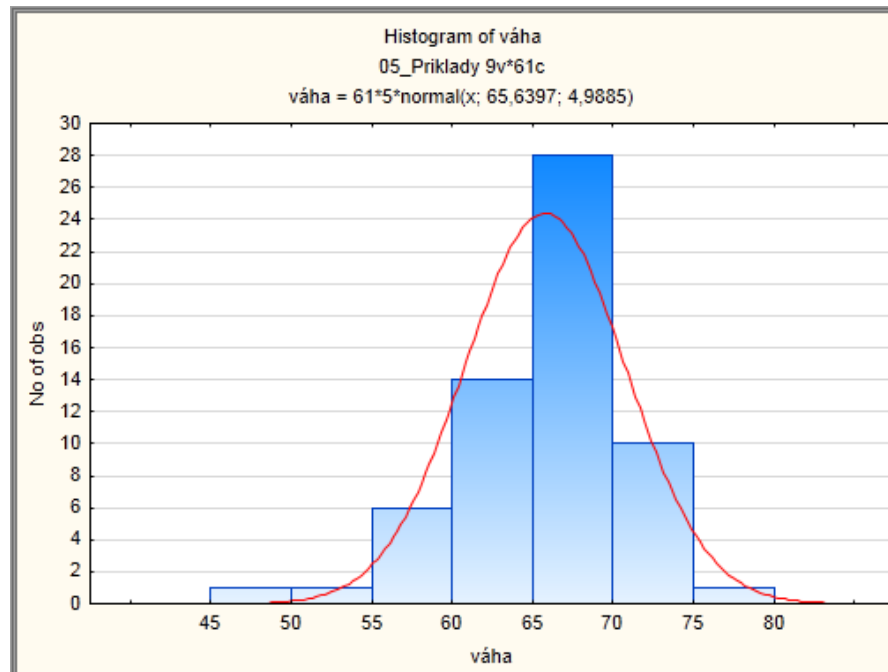
Descriptive Statistics (05_Priklady)					
Include condition: Pohlaví="muz"					
Variable	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Std.Dev.
váha	31	65,37337	49,80155	72,14984	5,034108

Základy popisné statistiky: soubor pacientů

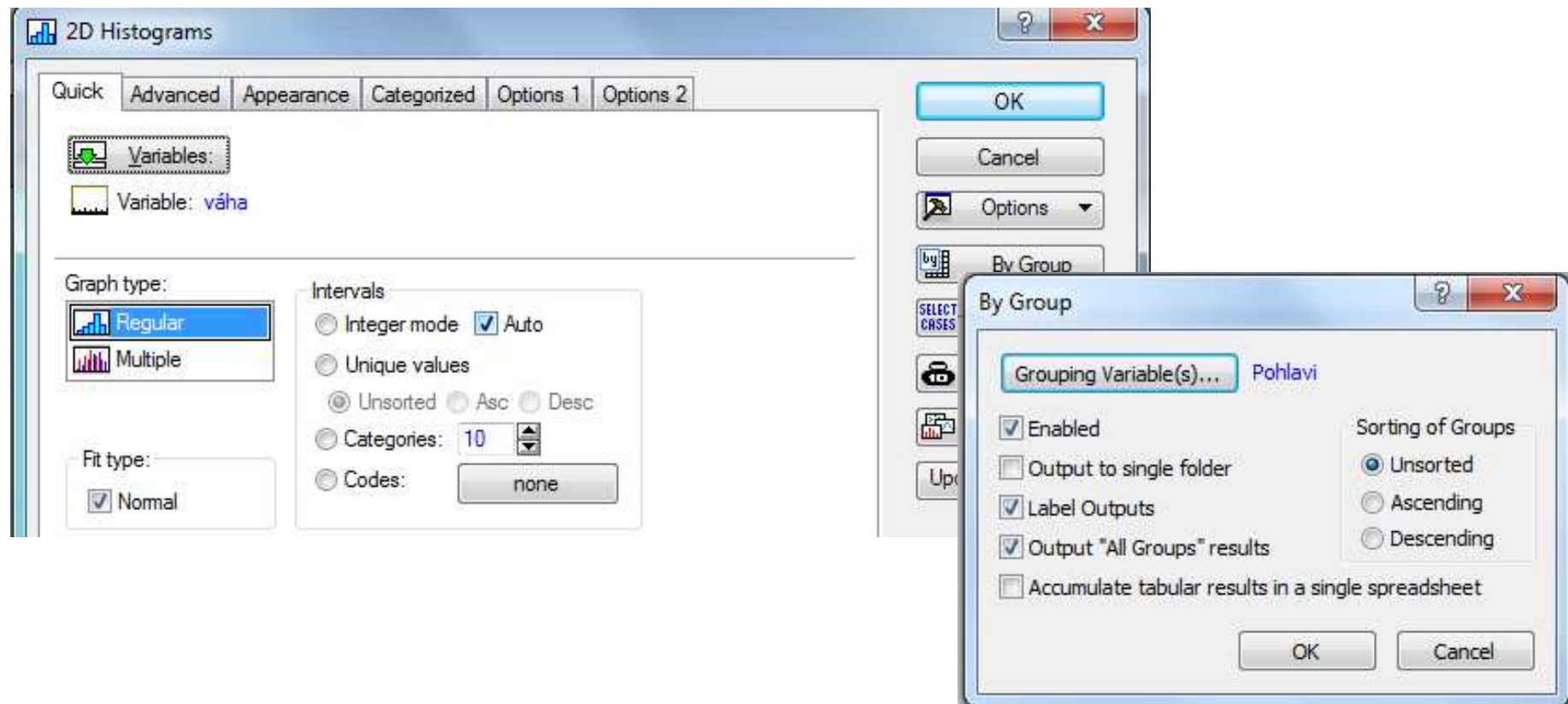
- **Vytvořte histogram s rozpětím hodnot po pěti, poté zkuste to samé pro muže a ženy.**

Návod: Záložka Graphs->Histogram->proměnná váha, záložka Advanced: Intervals Boundaries, Specifies boundaries

Základy popisné statistiky: soubor pacienti.sta

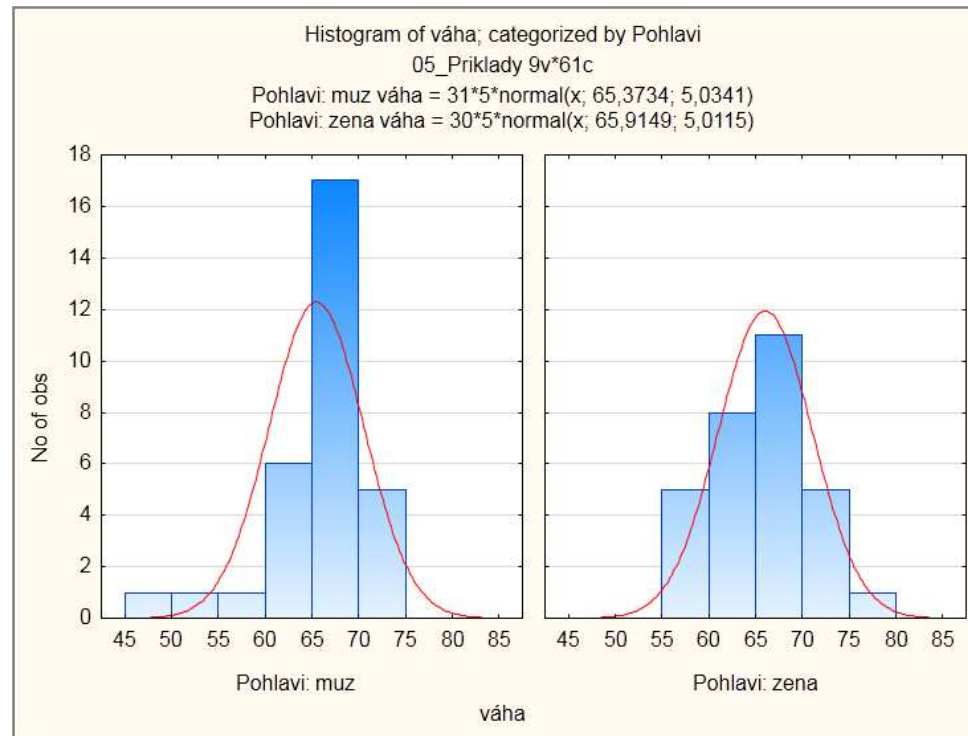
- ***Pokud chceme váhu odděleně pro pohlaví - po boku vpravo By group: vybereme proměnnou pohlaví .***

Základy popisné statistiky: soubor pacientů

- Pokud chceme histogram váhy pro muže i ženy mít v jenom grafu: vybereme záložku Categorized, zapneme kategorii X a změníme proměnnou na pohlaví.***

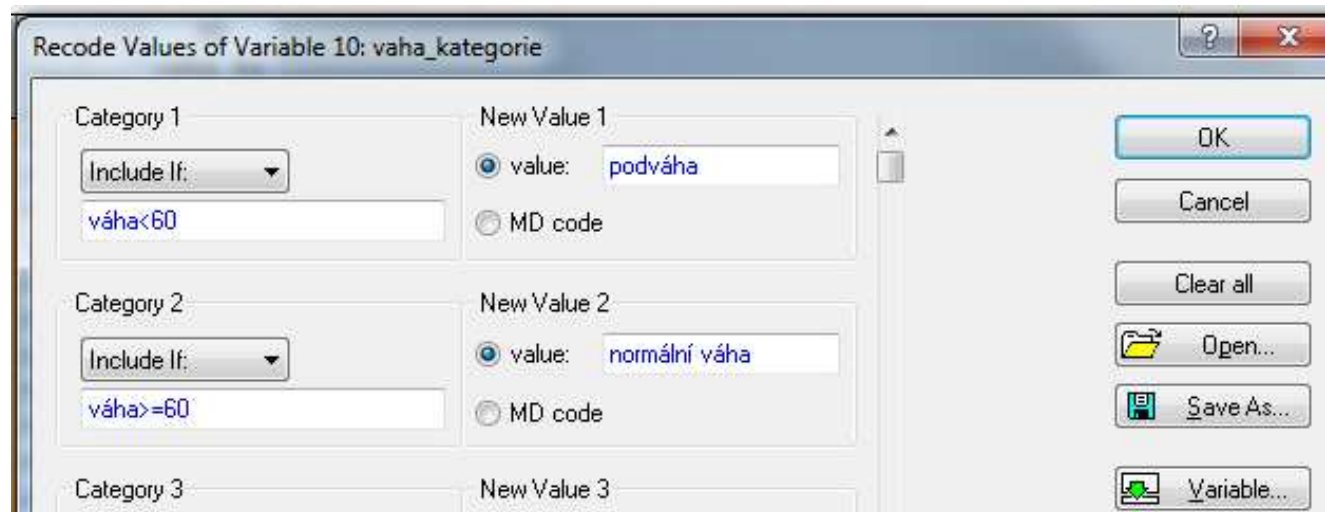

Základy popisné statistiky: soubor pacienti.sta

- **Překódování proměnné**
- **Proměnnou váha překódujte do proměnné vaha_kategorie tak, aby pacienti pod 60 kg tvořili jednu skupinu a pacienti 60+ druhou skupinu.**

Návod: Vložíme novou proměnnou vaha_kategorie za proměnnou váha. Označíme novou proměnnou vaha_kategorie, záložka Data -> Recode

- **Zjistěte, kolik % žen mělo váhu pod 60 kg?**

Samostatné cvičení: soubor studenti.sta

Načtěte soubor studenti.sta, který obsahuje údaje o 26 studentech, získané informace jsou shrnuty v proměnných A,B,C,D.

Návod: Záložka *Home* → *Open* → vybereme soubor studenti.sta.

Změňte názvy proměnných: A-jméno studenta, B-známka z biostatistiky, C-pohlaví, D-věk. U proměnných B a C popište jednotlivé varianty (proměnná B odpovídá známce: 1- výborně, 2- velmi dobře, 3- dobře, 4- nedostatečně; proměnná C odpovídá pohlaví:1 - muž, 2 - žena)

Návod: Vybereme nejprve příslušnou proměnnou A, 2krát klikneme myší → do položky *Name* napíšeme nový název proměnné (*All Specs...* umožní přejmenovat všechny proměnné najednou; *Text Labels* číselným hodnotám přiřadí textový popisek).

Pojmenujte názvy řádků tabulky jmény studentů, poté proměnnou jméno studenta smažte.

Návod: Záložka *Data* → *Names* → *Transfer case names from* → *Variable*: Jméno studenta;

smazání-vybereme proměnnou Jméno studenta, pravé tlačítko myši → *Delete Variable*.

Samostatné cvičení: soubor studenti.sta

U proměnné Známka zjistěte absolutní, relativní četnost, dále absolutní a relativní kumulativní četnost.

Návod: Záložka *Statistics* → *Basic Statistics* → *Frequency tables* → *Variables: známka z biostatistiky* → *Summary*

Zjistěte průměr, medián pro proměnnou Věk. U proměnné pohlaví zjistěte modus.
Pro proměnnou známka zjistěte medián, modus.

Návod:

Způsob 1: Označíme proměnnou věk, pravé tlačítko → *Statistics of Block Data* → *Blocks columns* → *All*

Zbůsob 2: Záložka *Statistics* → *Basic Statistics* → *Descriptive statistics* → *Variables: věk* → záložka *Advanced* → vybereme *Mean, Median*.

Samostatné cvičení: soubor studenti.sta

Proměnnou věk překódujte pomocí následujících 5 intervalů: <20,22>, (22,25>, (25,28>, (28,31>, (31,33> do proměnné Věk 2.

Návod: Vložíme novou proměnnou Věk 2 za proměnnou Věk. Označíme novou proměnnou

Věk 2, záložka *Data* → *Recode* → *Category 1*: věk>=20 and věk<=22, *New Value*: 1 atd.

Pomocí koláčového grafu znázorníte proměnnou Známku a Pohlaví, doplňte procenta (relativní četnost).

Návod: Záložka *Graphs* → *2D* → *Pie Charts* → Záložka: *Quick: Variables*: Známka, Pohlaví; Záložka: *Advanced* → *Pie legends* vyber *Text and Percent*.

Pomocí sloupcového grafu znázorníte věk pouze pro muže.

Návod: Záložka *Graphs* → *2D* → *Bar/Column Plots* → *Variables*: Věk, v tomtéž okně napravo klikneme na *Select Cases* → zaškrtneme možnost *Enable Selection Conditions* → *Specific* → *selected by Expression*: Pohlaví=1.

Samostatné cvičení: soubor studenti.sta

Pro proměnnou Věk vytvořte histogram s intervaly širokými dva roky, poté zkuste to samé zvlášť pro muže a ženy.

Návod: Záložka *Graphs* → *Histogram* → *Variables*: věk, záložka *Advanced*: *Intervals Boundaries* → *Specifies boundaries* po boku vpravo *By group*: vybereme proměnnou pohlaví